

OM REVOLUTIONÆR TAKTIK

Korrespondancen mellem Friedrich
Engels, og Gerson Trier og
Nikolaj Petersen, 1885–1893.

Ved Gerd Callesen

Efter at den socialdemokratiske fremgangslinje i Danmark fra første halvdel af 1880'erne syntes brudt senest med folketingsvalget i 1887, hvor det ene af de to mandater fra 1884 gik tabt — et udtryk for en almindelig stagnation i parti- og pressearbejdet — begyndte man i partiet at diskutere konsekvenserne af denne situation. I første omgang besluttede man sig stort set for organisatoriske forbedringer¹. Men der opstod også politisk utilfredshed med partiets taktik, dvs. samarbejdet med Venstre, der ved dette valg formentlig havde tvunget Socialdemokratiet til at trække sine kandidater tilbage i flere valgkredse, blandt andet nogle, hvor der ikke engang var opstillet kandidater fra Højre². En af de mest fremtrædende kritikere i denne sammenhæng var formanden for Amager partiforening, Ferdinand Møller. Taktik-diskussionen førtes med afbrydelser fra 1887 til 1889 og endte som bekendt med venstreoppositionens eksklusion. En foreløbig kulmination nåedes på partiets 3. kongres i 1888, hvor oppositionen gjorde sig ret kraftigt gældende. Den var koncentreret i et par af de storkøbenhavnske foreninger; ganske vist opnåede den ikke noget, men den havde dog manifesteret sig ved diskussionerne om programmet, om agitationens indhold og taktikken ved valget. Fra 1888/89 fik oppositionen støtte af Nikolaj Lorenz Petersen (1854–ca. 1916) og Gerson Georg Trier (1851–1918), der begge i lang tid havde opholdt sig i udlandet og dér tilsluttet sig arbejderbevægelsen. Nikolaj Petersen optrådte første gang på et møde 2. august 1888, hvor han talte om »Reformation og revolution« (Social-Demokraten (herefter S-D) 4. aug. 1888).

I løbet af efteråret 1888 blev diskussionen meget omfattende og refereredes ret udførligt i S-D³. Fra januar 1889 gik oppositionen — og især Nikolaj Petersen og Gerson Trier — ind i en agitationskampagne og holdt foredrag rundt omkring i de socialdemokratiske foreninger. Det var navnlig spørgsmålet om samarbejdet med Venstre, der blev diskuteret, men som

Nikolaj Petersen senere skrev, blev det »strængt mere i forgrunden, end det fortjente«⁴. Det var i øvrigt bl. a. mangelen på socialistisk litteratur og dermed marxistisk viden, oppositionen kritiserede. Her havde partiet imidlertid påbegyndt udsendelsen af centrale værker i et »Socialistisk Bibliotek«, ved hvilket enkelte medlemmer af oppositionen medvirkede som oversættere, således f. eks. H. V. Lund (Kapitalen) og Gerson Trier.

Fra 1. april 1889 udgav oppositionen »Arbejderen. Socialistisk Ugeblad« og oprettede nogen tid efter også en selvstændig organisation, »Literær socialistisk forening«. Det var et brud med partiets hidtidige organisatoriske praksis og kunne opfattes som en forberedelse til en splittelse af partiet, en overvejelse, der ikke var fremmed for Gerson Trier (se brevet til Engels af 26. maj 1889). Striden tilspidsedes derefter hurtigt, blev specielt aktualiseret omkring spørgsmålet om deltagelse i en af de internationale arbejderkongresser i Paris — i dette spørgsmål sejrede oppositionen — og igen omkring valgsamarbejdet. Til trods for de gode resultater i første omgang udmanøvreredes oppositionen ret hurtigt af partiledelsen, der valgte den fremgangsmåde at opfatte den rejste kritik mod sig som en personlig fornærmelse (som en grundløs beskyldning for korruption) og på den måde undgik at tage stilling til den principielle kritik i større omfang. Ingen af de to parter havde været specielt blødsødne i den gensidige kritik, og dette havde tilsløret diskussionens egentlige indhold. Eksklusionen afsluttede en periode med voldsom aktivitet i partiet og afløstes umiddelbart af valgforberedelserne i januar 1890, der som bekendt endte med en betydelig fremgang for Socialdemokratiet, som kunne samles omkring det opnåede resultat og således unddrog oppositionen dens grundlag for videre virke inden for partiet — det »Revolutionære Socialistiske Arbejderparti« oprettedes i januar 1890.

Gerson Trier sammenfattede i et brev til Engels (8. dec. 1889) oppositionens resultater i tre punkter:

- 1) den har fremkaldt diskussion og derved tilstrømning til partiets møder,
- 2) den har gennemtvunget partiets deltagelse i Pariserkongressen,
- 3) den har tvunget til opstilling af flere socialdemokratiske kandidater end før.« (Der opstilledes 10 kandidater i 1890 mod 3 i 1887.)

Derudover havde den fremprovokeret en afklaring i partiet om dets taktik. Diskussionen i årene 1887–91/93 mellem »de revolutionære« og »de reformsøgende«, som de to retninger i den daværende arbejderbevægelse betegnedes, er et vigtigt stadium i den proces, under hvilken væsentlige marxistiske principper antoges af den danske arbejderbevægelse. Utvivlsomt var Nikolaj Petersens og Gerson Triers forståelse af marxismen dybere end de fleste samtidiges — inklusive gruppen omkring »Arbejderen«. Selv om de blev ekskluderet, blev den marxistiske teori ikke dermed afvist — den accepteredes i de følgende år i en form, der ikke adskilte sig væsentligt fra II. Internationales, dvs. på det rent abstrakte plan. »Arbejderens«

redaktionelle linje i årene 1889–1891 må også vurderes ud fra det aspekt, som sammensmeltningen mellem arbejderbevægelsen og marxismen udgør og dennes afspejling i den øvrige arbejderbevægelse — det kunne f. eks. undersøges ved en gennemgang af Emil Wiinblads programartikler i S-D. Den udformning, partiets teori havde fået, »blev normgivende for partiets videre udvikling. Til trods for at der opstod oppositionelle konstellationer af varierende styrke, holdt partiet fast ved den udpræget reformistiske kurs, som udvikledes i slutningen af 1880'erne, og der kan ikke herske nogen tvivl om, at partiets menige medlemmer delte partiledelsens opfattelser»⁵.

Oppositionens flertal var oprindeligt ikke antiparlamentarisk, men ville udnytte valgkampene »til fordel for vore ideer»⁶. I »Arbejderen» udviklede der sig en livlig diskussion af vigtige taktiske problemer i arbejderbevægelsen. Af mødereferater og annoncer i avisen kan man se, at det nye parti havde en vis indflydelse i arbejderklassen og ligeledes i nogle af dens faglige organisationer. Endvidere vakte eksklusionen åbenbart stor opsigt i den udenlandske arbejderpresse; Nielsen-Kolding citerede i sin nævnte brochure mange støtteartikler (s. 48–56); partiet støttedes også af Engels. Men det isoleredes henholdsvis isolerede sig relativt hurtigt, til dels på grund af sin sektarisme, som for eksempel gav sig udtryk i, at man mente, at over for arbejderpartiet var alle andre partier »en reaktionær masse». I oktober 1891 måtte partiet derfor opgive udgivelsen af »Arbejderen»; ganske vist overtog Nikolaj Petersen derefter bladets udgivelse, men han arresteredes i december 1891, hvorefter Nielsen-Kolding redigerede det til april 1893.

I ugebladet offentliggjordes i dets ca. 4-årige eksistens flere væsentlige artikelsier, som på grundlag af den marxistiske teori behandlede forskellige spørgsmål principielt. Ud over det indeholdt bladet to artikler af Engels — for første gang på dansk. En oversættelse af »Manifestet» blev ikke afsluttet. På den anden side udkom også forskellige artikler af Kropotkin, nogle af dem publiceredes senere som selvstændige pjecer. I bladets senere periode bragte det adskillige artikler fra »Der Sozialist», der oprindeligt var organ for venstreoppositionen i det tyske socialdemokrati, men dog ret hurtigt udviklede sig i anarkistisk retning. Til denne retning hørte også Paul Ernst, hvis pjece »Arbejderbeskyttelsesloven og dens internationale regulering» kom i »Arbejderen»⁷.

I tiden 1889–1891 var avisen udtryk for en levende bevægelse i arbejderklassen, men senest efter at Nielsen-Kolding havde overtaget redaktionen, blev artiklerne mere og mere abstrakte: der diskuteredes intensivt om anarkisme og moral. Gruppens sociale sammensætning i den senere periode bekræfter til en vis grad Hans Manfred Bocks bemærkning om venstreradikalismen: sammenslutningen af utilfredse arbejdergrupper med aktivistisk holdning med relativt få ledende intellektuelle — ofte med litterære ambitioner — kan gælde som foreløbig sociologisk grundformel for venstreradikalisme⁸. Ganske vist var arbejderindslaget i den danske

gruppering mere betydningsfuldt end i den tilsvarende tyske gruppe, men alligevel er Engels' forstående holdning over for den noget overraskende, specielt i betragtning af hans negative indstilling over for den tyske opposition. Det kan måske skyldes hans mistro til den danske partiledelse og negative indstilling over for »socialisterne i alle disse bondelande, de kan altid bestikkes med fraser«⁹, formentlig kendte og anerkendte han derudover Gerson Triers og Nikolaj Petersens kvaliteter. Over for partiledelsen repræsenterede de jo en på mange måder marxistisk opposition. På den anden side lagde Engels jo meget stor vægt på bevægelsen og klassens handlen »specielt over for en så ateoretisk nation«¹⁰, og i 1893 repræsenteredes bevægelsen trods alt af Socialdemokratiet.

Brevene til Engels opbevares i Internationales Institut für Sozialgeschichte i Amsterdam. De gengives i den oprindelige retskrivning; de tre tyske breve er oversat i noterne.

Som tillæg offentliggøres et brev fra August Bebel, formanden for det tyske socialdemokrati, formentlig til Nikolaj Petersen. Det var i det mindste ham, der læste brevet op i en socialdemokratisk forsamling, der diskuterede valgtaktikken. Brevet gengives efter »Arbejderen« nr. 25 (16. sept. 1889) og med dennes retskrivning. Fremhævelserne er alle Bebels egne. Brevets original findes ikke mere. Efter »Arbejderen« nr. 27 (30. sept. 1889) trykte også »Social-Demokraten« i Stockholm brevet. SPD's kongres afholdtes i 1887 i St. Gallen i Schweiz. Den nævnte beslutning krævede, at der opstilledes kandidater i alle valgkredse, den afviste ethvert kompromis og anbefalede ved evt. omvalg at afholde sig fra at stemme, smlg. Verhandlungen des Parteitages der deutschen Sozialdemokratie, Zürich 1888, s. 34.

Ifølge en meddelelse fra Institutet for marxisme-leninisme i Moskva har Engels skrevet endnu to breve til N. L. Petersen, men man kender ikke dér noget til disses skæbne. Brevene fra Engels er åbenbart ikke til at finde mere. Hverken hos Gerson Triers familie, hos Nielsen-Koldings familie (han var jo redaktør for »Arbejderen« 1892), på Landsarkivet for Sjælland eller i Rigsarkivet, hvor papirerne fra sagen mod Nikolaj Petersen ligger (Højesteret Domssager 1892 3/6 sag nr. 20), er der noget for denne korrespondance relevant materiale.

Ungdomsbillede af Gerson Trier.

Gerson Trier til Friedrich Engels¹¹

35 Eastcheap E.C.

24.1.85

Herrn Friedrich Engels

122 Regents Park Road

W.C.

Ihre neulich erschienene Abhandlung *Der Ursprung der Familie, des Privateigentums und des Staates* habe ich mit dem grössten Interesse gelesen, und da ich gern etwas dazu thun möchte die darin ausgesprochene historische Auffassung weiter zu verbreiten, möchte ich Sie um Erlaubnis bitten die Abhandlung ins Dänische zu übersetzen.

Mit wahrer Hochachtung
Gerson Trier

Gerson Trier til Friedrich Engels¹²

35 Eastcheap

London E.C.

22. März 1887

Herrn Friedrich Engels

London

Aus verschiedenen Gründen ist es mir erst heute möglich eingelegte schon seit langer Zeit angefangene Übersetzung ins Dänische Ihres *Ursprung der*

Familie, etc., Ihnen so weit fertig vorzulegen, als es nur fehlt Ihre freundlichen Bemerkungen dazu zu hören.

Ich würde Ihnen sehr dankbar sein wenn Sie mir ein paar Stunden zu diesem Zweck geben könnten.

Ich beabsichtige Ende dieser Woche eine kurze Reise nach Kopenhagen. Wäre es möglich meine Übersetzung dann mit hinüber zu bringen, würde es sehr angenehm sein. Geht das nicht, werde ich mir erlauben nach meiner Rückkehr Sie aufzusuchen.

Mit ergebener Hochachtung
Gerson Trier

*Gerson Trier til Friedrich Engels*¹³

Gerson Trier
35, Eastcheap
London E.C.

London 8. Aug. 1888

Kære hr. Engels,

Efter at jeg har været hos Dem sidst, skrev jeg til »vores« Petersen om, at De vilde skrive direkte til Bebel om V. Petersen¹⁴. Denne må imidlertid være rejst, inden mit brev kom. Han skriver mig nemlig fra Hamburg, om jeg vil sende Deres introduktion senest til den 11te ds. til Antwerpen.

Hvis De derfor ikke har noget derimod, vilde jeg gerne bede Dem skrive et par linjer, jeg kunde sende V. P., der i midten af måneden vil nå til Tyskland.

Skulde De vide Bebels og også Liebknechts adresser, vilde De gøre mig en tjeneste ved at meddele mig dem¹⁵.

Undskyld den megen ulejlighed og modtag på forhånd min bedste tak

med en venlig hilsen fra
Gerson Trier

*Gerson Trier til Friedrich Engels*¹⁶

16 Ahlefeldtgade
København K
13. 3. 89

Kære hr. Engels,

De har altid vist Dem så venlig imod mig, at jeg er så fri at bede Dem også nu gøre mig en stor tjeneste. Det tidsskrift, jeg omtalte til Dem i London, at Nikolaj Petersen og jeg vilde udgive, er her stor trang til, og vi håber at få det ud i begyndelsen af næste måned, rimeligvis først som et ugeblad, hvortil senere skulde komme et større månedligt nummer¹⁷. Jeg ved hvilke store krav der stilles til Dem, så jeg vil slet ikke gøre mig håb om selv en lille artikel fra Deres pen, men måske De vilde give os et anbefalende brev til A. Bebel, hvem De i så fald bedes sende indlagte linjer¹⁸.

De vil af samme brev se med få ord, hvorledes stillingen er her i Danmark for tiden. En god korrespondent fra Tyskland vilde være af stor betydning: exemplets magt er stor. Vi kan næppe gøre regnic på, at Bebel til stadighed vil sende os meddelelser, men måske De eller han vilde opgive os navnet på en meningsfælle i Tyskland, der vilde være villig til at påtage sig et sådant hværv.

Såsnart det epokegørende (?) produkt, vi nu forbereder, ser dagens lys, skal jeg tillade mig at sende Dem det.

Jeg håber, disse linjer vil træffe Dem rask og vel tilmode, og sender Dem, med bedste tak for Deres ulejlighed, en hjertelig hilsen

Gerson Trier

*Gerson Trier til Friedrich Engels*¹⁹

16 Ahlefeldtsgade

København

26. maj 89

Kære hr. Engels,

Tak for Deres brev og den gode lejlighed, De derved har givet mig til at undskylde min altfor lange tavshed, som jeg virkelig skammer mig ved²⁰.

Deres brev krydsede et fra N. L. Petersen til E. Bernstein, af hvem De måske allerede har fåt oplysning om Kongressens behandling her²¹. Imidlertid skal jeg med udsigt til gengivelse give en kort fremstilling af sagen.

For at følge det bekendte in medias res blev det på et partimøde torsdag d. 23. maj vedtaget i henhold til et forslag fra hovedbestyrelsen, at det danske socialdemokrati ikke vilde deltage i nogen af kongresserne, men vilde forsøge at medvirke til en sammenslutning af begge, og så dertil sende delegerede. Hovedbestyrelsens subsidiære forslag, som dog ikke kom til afstemning, var, at skulde der sendes delegerede, som sagerne nu stod, skulde det være til den possibilistiske kongres, hvor til man var bunden ved afstemningen i London i fjor.

Mødet i torsdags var det første *partimøde*, hvor på bestyrelsen har bragt sagen frem. Derimod har opposisjonen, hvorfor »Arbejderen« nærmest er organ, ved to tidligere møder og allerede i begyndelsen af marts ved en skriftlig henvendelse søgt at få bestyrelsen til at sætte sagen under diskusjon i partiet. Men, endnu uvist af hvilken grund, har den stadig trukket sagen ud og har også nu kun bekvemmet sig til at tage fat på den under stærkt tryk fra vor side.

Interpeleret med hensyn til de udtalelser om det danske partis stilling, som der sigtes til i indbydelsen til den marxistiske kongres, erklærede bestyrelsen, at den aldeles ikke havde givet noget tilsagn til nogen af kongresserne, men at fagforeningerne nærmest havde sluttet sig til den possibilistiske, da dens indbydelse kom først frem.

Der er altså endnu, trods den tagne partibeslutning, udsigt til, at danske delegerede vil møde i Paris; men de vilde da møde for fagforeningerne, men ikke for den såkaldte »politiske« del af partiet. Og sandsynligheden er da for, at det vil blive den possibilistiske kongres, de vil gå til. Spørgsmålet skal for i fagforeningernes samlede bestyrelser i begyndelsen af næste uge, og jeg skal så meddele Dem resultatet snarest. Det vil måske kunne lykkes at få fagforeningerne, hvis de lader sig repræsentere, til at sende delegerede til begge kongresser, men til den marxistiske alene er vist out of question.

Hvad det officiele partis standpunkt angår, vil artiklen »Revolution« og de artikler, hvormed »Arbejderen« blev modtaget, som vi har sendt Dem med sidste nr. af »Arbejderen« være oplysende²². De vil deraf se, at fristelsen til en spaltning er stor, men jeg deler fuldstændig Deres mening om det betænkelige ved en sådan, og vi har også i »Arbejderen« søgt at undgå alt hvad der kunde fremkalde en sådan, før det rette øjeblik var kommet, d.v.s. før vi er sikker på, at vore ideer er bleven godkendt af den »levende« del af partiet. Imidlertid arbejder den officiele del kraftigt underhånden på at gøre os umulige, og midlet er bagtalelse, hvortil begyndelsen allerede gøres i den anden af de artikler (om »Den nye Socialist«, der var et af de reaksjonæres penge understøttet blad), hvor med vi blev modtagne. Imidlertid begynder virkningen af vor opposisjon at spores, om endskønt vi endnu ikke har fået de officiele til at bryde alt makkerskab med de »liberale«.

I Sverrig, navnlig i det sydlige, er bevægelsen mere principfast end her, og reformeriets humbug bedre forstået²³. I Norge er man derimod nærmere ved det danske standpunkt, og bevægelsen er der som her kun af navn virkelig »klassebevidst«.

Hvad vi trænger til her er, som jeg sidst skrev Dem, et pust fra Europa; det kunde kongresen muligvis have bragt, og derfor er det dobbelt beklageligt for os, at striden mellem de franske ledere afskærer denne tilførsel af europæisk frisk luft ind her. På »Arbejderens« vegne beder jeg Dem undskylde det vrage i bemærkningen om Deres forhold til ligaen, som jeg ved lejlighed skal rette²⁴. Jeg beder Dem hilse Bernstein og de andre meningsfæller fra Der Sozialdemokrat, jeg har haft den fornøjelse at træffe hos Dem, og beder Dem selv modtage min bedste hilsen

Gerson Trier

*Gerson Trier til Friedrich Engels*²⁵

København

29. Maj. 89

Kære hr. Engels,

Som meddelt i mit brev af 26, fandt der i mandags et møde af fagforeningsbestyrelserne sted for at tage stilling til kongresen²⁶.

Resultatet blev, som jeg forud antydede, det blev besluttet ikke at lade sig repræsentere, hvis der blev to kongresser. En enkelt fagforening antydede, at

man vilde sende en delegeret for denne forenings vedkommende; det vilde da blive til possibilisternes kongres, men det vil være et stort spørgsmål, om det bliver til noget.

Det standpunkt »opposisjonen« i partiet her har taget er, at vi skulde sende delegerede til begge kongreser med forlangende om, at kongreserne skulde slutte sig sammen, da det er en utrolig skandale, at arbejderne så mange år efter det snart klassiske tilråb »Arbejdere i alle lande, forener jer!« skal stå splittede, fordi lederne i et enkelt land gør det.

Jeg forudser, at to kongreser vil blive en kile ind mellem arbejderne i alle lande, så at en splittelse, der bliver international, vil afløse nasjonale spaltninger, og som akkompagnemang en værre reaksjon end nogensinde. Jeg håber derfor også på en sammenslutning quand même.

Med hjærtelig hilsen
Deres altid hengivne
Gerson Trier

Gerson Trier til Friedrich Engels²⁷

16 Ahlefeldtsgade

d. 28 Juni 89

Kære hr. Engels,

Min bedste tak for Deres linjer af 10 ds. De tilskriver det opposisjonens holdning, at partiet her ikke går med Possibilisterne. Om den har haft indflydelse, skal jeg lade være usagt; men vist er det, at de ledende mænd er så uklare over sig selv og sosialismen, at de bilder sig ind, de hører til, efter deres karakter, på den »marxistiske« side.

Der vil temlig sikkert komme et par danske med til den sidstnævnte kongres selv om partiet ikke lader sig repræsentere. Da det endnu ikke er officielt, meddeler jeg Dem det kun privatim. For det første agter formerne at sende en delegeret; det bliver nærmest en rent faglig afsending. Dernæst har Deutsche Lesegesellschaft, Svensk Diskusjonsforening og en eller to danske foreninger sluttet sig sammen og vil sende en delegeret²⁸.

Sverig har jo nu udnævnt sine delegerede, og i Norge er der sat en subskripsjon i gang for at blive i stand til at sende en repræsentant²⁹. Danmark bliver altså en af de få om ikke den eneste stat, hvor der er et organiseret socialistisk parti, som ikke lader sig officielt repræsentere. Jeg foreslår, at De beder Bernstein skrive en kort notits herom i det første no. af Sozialdemokrat³⁰. Siden jeg sidst skrev har 33 partifæller indgivet et forlangende til hovedbestyrelsen om at sammenkalde et nyt partimøde for på ny at tage spørsmålet om danske delegerede under drøftelse. Efter partiets love skal et møde sammenkaldes på 25 medlemmers skriftlige forlangende. Men hovedbestyrelsen, som synes at betragte sig som en »konstitutionel regering med absolutistisk magt« à la Estrup, har uden videre undladt at indkalde et møde, ja har endog ikke tat andragendet på dagsordenen, da der i går aftes afholdtes et partimøde om at fejre en revolusjonsfest³¹.

d. 1. Juli

Man skulde næsten tro, at de herrer i partiledelsen havde en vis frygt for, at de stærkere strømninger uden for Danmark skulde bane sig vej ind her, hvis vi kom med på kongresen.

Der er til i aften Mandag sammenkaldt et møde af underskriverne af andragenderne, men når vi ikke vil fremkalde en spaltning af partiet — hvad vi helst vil overlade til den anden side — er det vanskeligt at tvinge bestyrelsen bort. Imidlertid synes misfornøjelsen med dens ledelse, og særlig dens vedholden ved »alliancen« med de liberale, dag for dag at tage til, og deres holdning til kongresen vil sikkert blive en pind til deres ligkiste.

Der forestår en stærk bevægelse her. I de sidste uger har bygningssnedkerne været genstand for lock-out. I dag har møbelsnedkermestrene lukket deres svende ud, og man mener, at en af dagene vil murerne og tømrerne følge efter. Betegnende og beklageligt nok har arbejderne hidtil stillet sig som bekæmpere af maskinindustrien og forsvarere af håndværket, men en almindelig lock-out vil tvinge dem den anden vej, ligesom rimeligvis spørgsmål om en normalarbejdsdag og afskaffelsen af akkordarbejde vil blive bragt ind med blandt arbejdernes fordringer. Men om arbejderne er pæknært stærke nok til at optage kampen, er et andet spørgsmål.

Med de bedste hilsener fra
Petersen og Deres meget hengivne
Gerson Trier

*Gerson Trier til Friedrich Engels*³²

16 Ahlefeldtsgade

København

5 Juli 89

Kære hr. Engels,

I fortsættelse af mit brev af i Mandags kan jeg i dag meddele, at der ved det møde af underskriverne af andragendet til hovedbestyrelsen, jeg dengang meddelte skulde finde sted, blev vedtaget en resolusjon, som udtalte en skarp fordømmelse af, at hovedbestyrelsen ikke havde taget kongresspørgsmålet op igen. Denne resolusjon sendtes hovedbestyrelsen i et brev og har endnu ikke været offentliggjort.

Samtidig har de sidst nævnte foreninger agiteret ivrig for at kunne sende en repræsentant til Marxisterne kongres. Derimod vil formernes delegerede blive sendt til Possibilisternes.

Imidlertid har trykket af al denne agitasjon været så stærk, at hovedbestyrelsen synes at have opgivet deres gamle standpunkt. Den vil, hvis jeg kan tro en pålidelig kilde, nu nøjes med en forsikring frå de to kongresers side om, at man som første punkt på dagsordenen vil sætte spørgsmålet om kongreseres sammenslutning, og har på spørgsmålet herom fåt et bejaende

svar fra Marxisterne. Der er nu gode udsigter til, at Danmark dog bliver repræsenteret, hvad jeg anser for meget glædeligt for bevægelsen her.

Jeg antager, at selv om de danske ikke havde foreslået sammenslutningen som første punkt på dagsordenen, vilde denne sammenslutning dog være blevet foreslået. Det vilde have meget stor interesse for vore meningsfæller inden for partiet her at få *vished* herfor, inden det *partimøde* finder sted, hvorpå kongressspørgsmålet igen forelægges. Dette skal rimeligvis finde sted på tirsdag. De vilde gøre mig en stor tjeneste, hvis det fra anden side har været besluttet at sætte sammenslutningen som første punkt på dagsordenen eller i alt fald som et af de første punkter, da at sende mig pr. telegraf et ord f. ex. ordet *ja*. Min telegramadresse er

Gerson Brotrier Copenhagen

underskrift behøves ikke. Selvfølgelig vil jeg gerne betale telegramet. Det lader til, at hovedbestyrelsen har besluttet at vi, der tillader os at opponere mod dens taktik at slutte alliance med de liberale og »opretholde middelklassen«, skal slå til jorden *coûte que coûte*, men jeg tror ikke, det vil falde den let, da vi allerede har et stort antal partifæller for vort standpunkt. Jeg skal holde Dem à jour med denne bevægelse.

Med bedste hilsen, som altid Deres
Gerson Trier

Nicolaj Petersen

*Nicolaj L. Petersen til Friedrich Engels*³³

»Arbejderens«s Redaktion
Nansensgade 28 A l.o.g.
København K

Werther Herr Engels!

Den 10 Juli 1889

Ich habe mich erlaubt ihnen ein illustriertes Partei Blatt zuzuschicken³⁴ hvorn i Sie einige smudzige verdæktigungen gegen Gerson Trier finden werde, das ist die Weise die man uns bekæmpfen, nach dem man eingesehen hat, dass unser agitation frûckte tragen wird. Ich möchte es ihnen anheim stellen ob es nicht am platzen wære das ein solches hervorgehen bløsgestellt wurde in der internationale presse, specielt in der Sozialdemokrat.

Ich bezweifle nicht dass Sie Gerson Trier kende als ein edler Mensch und ein uneigennütziger Genosse, der gans sicker nicht getroffen wird durch solche Verlæumdung, aber es kendezeichnet die Leute die an den spitze stehen hier im Lande, die warhaftig keine mitteln Scheuen wird um eine jede Opposition zu vernichten.

Ich habe dieses geschrieben ohne Triers Wissen, und ich rechne darauf dass Sie, *wenn Sie es für zweckmæssig erachte* passende Schritte thuen wird.

mit vorzûcklicher Hochagtung
Nicolai L. Petersen

*Gerson Trier til Friedrich Engels*³⁵

16 Ahlefeltsgade
11 Juli 89

Kære hr. Engels

Bedste tak for telegram som for meget interessant brev. Jeg kan i dag melde Dem at »opposisjonen« har vundet en fuldstændig sejr, og at partiet her har udnævnt to delegerede til Marxisternes kongres. Sammen med Nicolaj Petersen, der kommer fra 5 foreninger, får vi altså tre delegerede der. Fagforeningerne holder møde i aften, og man venter, at de vil sende to delegerede til Possibilisterne med det mandat at forlange sammenslutning og, hvis denne afslås, så at gå over til den marxist. kongres³⁶.

Dette udfald har overrasket endog os selv. Diskusjonen viste, at vi har vundet en langt større kreds af tilhængere end vi havde kunnet vente efter den korte tid, vi har arbejdet her.

En del af hovedbestyrelsen foreslog ikke at sende delegerede til nogen kongres, en anden del af hovedbestyrelsen at sende 1 til Marxist. og opfordre Fagforeningerne til at sende 1 til Possibl. Opposisjonen foreslog at sende 2 til Marxist. og overlade til Fagforeningerne hvad de vilde gøre. Det vedtoges at sende to til Marxisterne.

Fra officiel side foresloges P. Knudsen, partiets forretningsfører, og maler Jensen, som De husker var på Londoner kongresen. Opposisjonen foreslog

billedskærer Christensen, som De også vil huske fra Londoner kongresen, cigararbejder Møller og, en mæglende del, A. C. Meyer som hører til dem af hovedbestyrelsen, som vilde sende I delegeret til Marxist. P. Knudsen faldt, Jensen trak sig tilbage, P. Christensen og A. C. Meyer valgtes: tableau!

Posttiden er så langt fremrykket, at jeg kun i al hast kan meddele Dem dette og med endnu engang at takke Dem for Deres holden os å jour under denne sags udvikling må jeg slutte for i dag.

En hjærtelig hilsen
Gerson Trier

Gerson Trier til Friedrich Engels³⁷

16 Ahlefeldtsgade

Dec. 8. 1889

Kære hr. Engels,

Allerede længe har jeg villet skrive til Dem, men har haft så meget at gøre, at det ikke før er bleven til noget.

De har vel desuden af »Arbejderen« set, hvorledes vor »socialistiske« Hovedbestyrelse her i den senere tid er gåt frem. For ret at forstå dette, må man vide, at der forestår *valg til rigsdagen* i januar måned. Den foretagne eksekusjon bliver endnu tydeligere, når man véd, at ved skæbnens ugunst var ulven kommet ind i fårestien.

De husker nok, at Hovedbestyrelsen sendte en erklæring til Pariserkongressens sekretær i anledning af, at de danske delegerede i Paris havde afholdt sig fra at stemme om den resolusjon, hvorved de socialistiske partier opfordredes til ikke at arbejde sammen med borgerlige partiet ved valgene. Kun en af hovedbestyrelsen, Signe Andersen, havde nægtet at underskrive erklæringen, fordi hun fandt at vore delegerede, i betragtning af den allianse, socialdemokratiet her har indgået med de liberale, havde handlet korrekt³⁸. A. C. Meyer derimod, der havde været delegeret, underskrev og slog sig selv derved på munden. Samtidig har han dog ment, at en sådan underkendelse af hans optræden i Paris var et mistillidsvotum til ham, ti foruden også at underskrive en protest sammen med de andre danske delegerede, Christensen og Nic. Petersen, nedlagde han sit mandat som hovedbestyrelsesmedlem. Så vilde uheldet, at den suppleant, der skulde indtræde i Meyers sted, var F. Møller, en af opposisjonens tilhængere, og at den næste suppleant var min ringhed. F. Møller kunne af mangel på tid ikke modtage hværvet, og så blev jeg da medlem af hovedbestyrelsen.

Da nu valgforberedelserne skulde gå for sig, var det selvfølgelig ubehageligt i bestyrelsen at have to opposisjonsmedlemmer for ikke at tale om, at »Arbejderens« stadige angreb på de liberale var kompromitterende for hovedbestyrelsen over for disse dens venner.

Man havde søgt at få os lokket til at modarbejde de af partiet opstillede kandidater, men da vi ikke bed på krogen, var der intet andet for, end at sætte os udenfor. Ved at opstille os som modstandere af partiet opnåede man endnu ét. Det er temmelig usandsynligt, at P. Holm vil blive genvalgt³⁹. Skulde han falde, vil man have os som sydebukke, skønt den virkelige grund må søges i, at socialdemokratiet i de senere år ved sin storpolitik har skyld i, at en stor del arbejdere ikke slutter sig til det. Vort venstre er et fuldstændig afmægtigt parti og ved at gå hånd i hånd med det, kommer socialdemokratiet til at stå lige så afmægtigt.

Det danske socialdemokratis majoritet og ledelse står på det possibilistiske standpunkt med den store »aber dabej«, at vi her helt mangler den almindelige politiske udvikling som i Frankrig tillader arbejderne at gøre sig gældende på det politiske område. Derfor vil hovedbestyrelsen ikke opgive sine kompromiser med de liberale. Hvad opposisjonen i det forløbne år har opnået kan sammenfattes i tre punkter 1) den har fremkaldt diskusjon og derved tilstrømning til partiets møder, 2) den har gennemtvunget partiets deltagelse i Pariserkongresen, 3) den har tvungen til opstilling af flere socialdemokratiske kandidater til rigsdagen end før.

Nu er en del af dens talsmænd sat udenfor, men ved et møde af den af opposisjonen dannede forening »Literær socialistisk forening« blev det besluttet, at resten af opposisjonen skulde blive indenfor partiet for at »stå i fjendens lejr« og hindre, at den af opposisjonen fremkaldte gæring skulde opløse sig til intet⁴⁰.

Betegnende for partiledelsen er det, at man så godt som helt har lagt agitationen for de socialdemokratiske rigskandidater på hylden — sagtens for at se, hvor venstre tillader socialdemokraterne at opstille kandidater, og at man her i København afholder politiske møder i *fællesskab med de liberale og venstre!*

Noget af det mest bemærkelsesværdige ved ledelsens optræden er den bagvaskelse og aldeles usandfærdige polemik, den har ladet bladet »Socialdemokraten« opvarte med, hvorved dette har tabt al ret til at beklage sig over den borgerlige presses unfair angreb på socialdemokratiet.

Hele den svenske socialistiske presse har i mere eller mindre stærke udtryk udtalt sin fordømmelse af hovedbestyrelsens fremgang og uden tvivl vil, når sagen bliver helt ud bekendt, de andre landes socialistiske presse slutte sig hertil⁴¹.

Med bedste hilsener og i håb om, at disse linjer træffer Dem vel

Deres hengivne
Gerson Trier

apetille handvater, og et man len i Kōben
huson afholder politiske leber i faller
shat med de liberala og venstre!

Angst af ort mest beklageres overdige ved le
delrens optreden er den bagvatskæls og steds
usantfordrige polemik, den har ladet bladet
"socialdemokratiet" opvarte med, hvor ved dette
har tabt al ret til at beklage sig over den
bøjerlige pressens unfair angreb på socialdemokra-
tiet.

Hvis den svenske socialistiske presse har i
mere eller mindre stærke udtrykke udtalet sin
forbimmelise af hovedbestyrelsens fremgang
og uden tvivl vil, når sagen bliver helt
ud bekendt, de andre landes socialistiske
presse slutte sig her til.

Med bedste hilsener og i kiat om, at disse
linjer breffer Dem vel Dores hengiven

1167425

ST
16

Gerson Triers

Friedrich Engels.

Friedrich Engels

Friedrich Engels til Gerson Trier (udkast)⁴²

London den 18. dec. 89

Kære hr. Trier,

Mange tak for Deres interessante meddelelse af 8.

Hvis jeg skal sige Dem min mening om den sidste københavnske Haupt- und Staatsaktion, som De er blevet offer for, så vil jeg begynde med et punkt, hvor jeg *ikke* er af Deres mening.

De forkaster principielt et hvilken som helst, selv et forbigående samarbejde med andre partier. Jeg er revolutionær nok til heller ikke at lade mig dette middel forbyde under omstændigheder, hvor dette er det fordelagtigste eller det mindst skadelige.

At proletariatet ikke uden voldelig revolution kan erobre sit politiske herredømme — den eneste dør ind til det nye samfund — det er vi enige om. For at proletariatet på afgørelsens dag skal være stærkt nok til at sejre, er det nødvendigt — og det har M(arx) og jeg hævdedet siden 1847 — at det danner et særligt parti, der er adskilt fra alle andre og står i modsætning til dem, et selvbevidst klasseparti⁴³.

Men deri ligger ikke, at dette parti ikke forbigående kan benytte andre partier til sine formål. Deri ligger lige så lidt, at det ikke forbigående kan understøtte andre partier i forholdsregler, der enten umiddelbart er fordelagtige for proletariatet eller som betyder fremskridt med hensyn til den

økonomiske udvikling eller den politiske frihed. Den, der i Tyskland virkelig kæmper for afskaffelsen af len- og stamhuse og andre feudale rester, af bureaukratiet, beskyttelsestolden, socialistloven, indskrænkning af forsamlings- og foreningsfriheden, ville jeg understøtte. Dersom vort tyske Fremskridtsparti, eller dersom Deres danske Venstre var et virkelig radikalt-borgerligt parti og ikke rene elendige frasehelte, der kryber i skjul ved den første trussel fra Bismarcks eller Estrups side, så ville jeg på ingen måde *ubetinget* være imod et hvilket som helst forbigående samarbejde med dem med bestemte formål. Dersom vore repræsentanter stemmer for et forslag, der stilles fra anden side — og det må de jo tit nok — så er det også allerede et samarbejde. Jeg er imidlertid kun for det, dersom fordelene direkte for os eller for landets historiske udvikling i retning af den økonomiske og politiske revolution er ubestridelig og umagen værd. Og forudsat at partiets proletariske klassekarakter ikke drages i tvivl. Det er for mig den absolutte grænse. Denne politik finder De udviklet allerede i 1847 i det »Komm(unistiske) Manifest«, vi har fulgt den i 1848, i Internationale, overalt.

Bortset fra spørgsmålet om moraliteten — om dette punkt drejer det sig ikke her, jeg lader det altså være udenfor — er for mig som revolutionær ethvert middel rigtigt, der fører til målet, det voldsomste, men også det tilsyneladende tammeste.

En sådan politik kræver indsigt og karakter, men hvilken anden gør ikke det? Den udsætter os for korrupsionens fare, siger anarkisterne og vor ven Morris⁴⁴. Ja, hvis arbejderklassen er en samling låber, svæklinge og pjalte, der uden videre lader sig købe, så er det bedst, at vi pakker sammen med det samme, så har proletariatet og vi alle ikke noget at gøre på den politiske skueplads. Proletariatet lærer som alle andre partier snarest af følgerne af sine egne fejl, disse fejl kan ingen spare det helt for.

Efter min mening har De altså uret, når De ophører et i første række taktisk spørgsmål til et principielt. Og for mig drejer det sig her oprindeligt kun om et taktisk spørgsmål. Men en taktisk fejl kan under visse omstændigheder også ende i et brud på principper.

Og her har De, så vidt jeg kan bedømme, ret over for hovedbestyrelsens taktik. Det danske Venstre har i årevis spillet en uværdig oppositionskomedie og bliver ikke træt af atter og atter at demonstrere sin egen afmagt over for verden. Lejligheden til at tugte forfatningsbruddet med våben i hånd — dersom den nogen sinde har været der — har det forlængst ladet slippe fra sig, og det lader til, at en stadig voksende del af dette Venstre længes efter forsoning med Estrup. Med et sådant parti forekommer det mig, at et virkelig proletarisk parti umuligt kan samarbejde uden i længden at måtte miste sin egen klassekarakter som arbejderparti. For så vidt De altså i modsætning til denne politik fremhæver bevægelsens klassekarakter, kan jeg kun give Dem medhold.

Hvad nu hovedbestyrelsens fremgangsmåde over for Dem og Deres

venner angår, så er en sådan summarisk eksklusion af oppositionen af partiet ganske vist forekommet i de hemmelige selskaber fra 1840-51; den hemmelige organisation gjorde den uundgåelig. Det er endvidere også tit nok forekommet hos de engelske physical force chartister under O'Connors diktatur⁴⁵. Men chartisterne var et parti, der var organiseret med direkte kamp for øje, som allerede navnet siger, derfor stod de under diktatur, og eksklusionen var en militær forholdsregel. I fredstider kender jeg derimod kun en lignende vilkårlig fremgangsmåde hos lasalleanerne i den J. B. von Schweizerske »stramme organisation«; for von Schweizer var det nødvendigt på grund af hans mistænkelige omgang med Berlins politi, og han fremskyndede derved kun desorganisationen inden for den Almindelige Tyske Arbejderforening⁴⁶. Af de socialistiske arbejderpartier, der består i dag, ville det vil næppe — efter at hr. Rosenberg i Amerika lykkeligt har besejret sig selv — falde et eneste ind at behandle en opposition, der er vokset frem i dets eget skød, efter det danske mønster⁴⁷. Det hører til ethvert partis liv og trivsel, at der i dets skød udvikler sig mere mådeholdne og mere yderliggående retninger, der bekæmper hinanden, og den, der kort og godt udelukker de mere yderliggående, fremmer derved kun deres vækst. Arbejderbevægelsen hviler på den skarpe kritik af det bestående samfund, kritik er dens livselement, hvorledes kan den selv ville unddrage sig kritikken og forbyde diskussion? Forlanger vi da det frie ord for os af andre blot for atter at afskaffe det inden for vore egne rækker?

Dersom De skulle ønske at offentliggøre dette brev *helt*, har jeg ikke noget imod det.

Deres oprigtige

*Gerson Trier til Friedrich Engels*³⁸

Gerson Trier

3 Rue des Mathurins

Paris

18. April 1892

Kære Frederich Engels,

De bliver vist meget overrasket ved efter så lang tids tavshed at få brev fra mig. Når jeg så længe ikke har ladet høre fra mig, er det ikke, fordi jeg ikke i al den tid har tænkt på Dem ofte. Tværtimod tænker jeg tidt og med samme ublandede glæde på de behagelige timer, jeg har tilbragt hos Dem, og med lige så stor taknemmelighed på hvad jeg skylder Dem og Deres arbejde for socialismen. Men blandt mine mange andre mangler findes også en stor mangel på disposition til at skrive breve, når jeg ikke har et stærkt pres på mig; og således er det da gåt til, at jeg, skønt jeg ofte bebrejdede mig min blindhed ikke at tildrage mig al den nytte og nydelse, jeg kunne have, ved at få brev fra Dem, dog i så lang tid har ladet Dem uden noget livstegn fra

mig. Jeg må endogså indrømme, at det er et slags tryk, der i dag giver mig pennen i hånden, om end ikke et ydre. Anledningen er nærmest den dom, der er overgået min ven Nicolaj Petersen. De husker nok, hvor ivrig en socialist N. P. var, hvorledes han aldrig blev træt af at diskutere arbejderspørgsmålet. Men han indskrænkede sig ikke til teoretiske betragtninger. For at agitere for sagen, for at gøre socialismen og dens følger klare for arbejderne har han sat alt andet til side. Med en — i denne bevægelse vel ikke enestående, men derfor ikke mindre — beundringsværdig uegennytte har han sat al sin tid og kraft ind på dette ene: at udbrede socialismen, og han har for denne sags skyld hogstavelig sultet og lidt nød. Han er en begejstret tilhænger af Marx samfundsopfattelse og, som De husker, var det hans fordring om, at det danske socialdemokrati i sin politiske optræden skulle stille sig på klassekampens standpunkt, der gjorde, at han blev smidt ud af partiet hjemme. *Arbejderen* var organet for denne opfattelse af socialismen, og det er i anledning af nogle artikler i dette blad, hvor N. P. erklærer en omvæltning af det bestående samfund for uundgåeligt, og opfordrer arbejderne til at forberede sig vel på at kunne modtage en anden samfundsform, det er i den anledning at N. P. i December blev fængslet og nu er bleven dømt til en aldeles meningsløs hård straf: ét års *forbedringshusarbejde*⁴⁹. Hvad man har villet ramme i N. P. er sikkert den ihærdige agitator for socialismen. Artiklerne i *Arbejderen* indeholdt ikke andet end hvad der er sagt og skrevet 100 gange før, men det lille parti, der stod omkring N. P. (de såkaldte revolutionære socialister), har gjort vore ledende det mere klart hvad der lå i socialismen end måske hele det store socialdemokrati i København, der er et radikalt-liberalt-politisk småborgerparti. Det er sikkert ikke for de anklagede artiklers skyld, men for N. P.'s deltagelse i 1ste Maj bevægelsen og i agitationen for de arbejdsløse, at han er bleven dømt.

At han er bleven dømt, er jo imidlertid ikke så mærkeligt. Langt mere mærkeligt er det officielle socialdemokratis stilling til sagen. Da N. P. blev fængslet, havde de borgerlige blade oftere artikler om sagen, *«Social-Demokraten»* indskrænkede sig til et par linjers notice, som den anvender, når en fuld mand er bleven kørt over på gaden, og nu, da efter 4 måneders forløb dommen er falden, skriver den en artikel som den, jeg sender Dem⁵⁰. Det ville være en gavnlig ting, om De udtalte Deres mening om denne artikel og tillod Deres udtalelser at blive offentliggjort. Det officielle organ i København optræder med en intolerance og *«vi-alene-vide-tro»* der er en katolsk pave værdig. Hvad der selvfølgelig vilde være en stor glæde for N. P., der ikke véd, at jeg har skrevet til Dem, vilde være, om De sendte ham et par ord enten gennem mig eller til København, adresse Victor Petersen, 12 Nybrogade, København; ved den første fremgangsmåde vilde jeg også få den glæde at se Deres kendte håndskrift igen.

Hvad bevægelsen i Danmark angår står den på det samme ovenomtalte småborgerstandpunkt, som da jeg sidst fortalte Dem om den. Enkeltheder

håber jeg *muligvis* mundlig at kunne meddele Dem, hvis det, som jeg tænker på, bliver mig muligt at tage til London et par dage i begyndelsen af Maj. Jeg har været her i Paris i vinter på bryllupsrejse med min unge kone, med hvem jeg holdt bryllup i November. Jeg sender Dem med bookpost Social-Demokraten, og med dette brev mange hjertelige hilsner.

Gerson Trier

Friedrich Engels til Nicolaj L. Petersen 3. maj 1892⁵¹

Kære hr. Petersen,

Jeg erfarer, at det er muligt også i fængslet at lade Dem høre lidt fra én, og jeg ville så ikke undlade at tilkendegive Dem min oprigtige deltagelse ved Deres domfældelse og fængsling. Det går nu i Danmark som i andre lande: hvor andre bliver frifundne, bliver en socialist domfældt, og hvor andre får en måneds fængsel, får en socialist ét eller flere år og forbedringshusarbejde oven i købet. Dette er et bevis for, at man nærer større og større frygt for os, men det er derfor ikke mindre uheldigt for dem, der bliver reaktionens ofre.

Jeg takker Dem også mange gange for tilsendelsen af *Arbejderen*. Da jeg kun rent undtagelsesvis ser »Social-Demokraten«, har Deres blad været min eneste kilde om danske forhold, og dette har gjort den endnu mere velkommen for mig.

Majfesten er løbet godt af. Jeg ville ønske, at De havde kunnet se de 600.000 mennesker, der i forgårs var i Hyde Park. Med hvert år bliver den store majrevy mere imponerende og beviser, at den tid rykker nærmere, hvor vi vil være stærke nok til at lade det komme an på en afgørende kamp.

Nu farvel. Jeg håber, at det ikke går Dem værre, end det plejer at gå tyske meningsfæller i lignende tilfælde, så kan man jo nok holde det ud. Så slet som i England og Amerika, og så godt som i Paris i Sainte Pélagie vil det vel næppe være. I hvert fald håber vi alle, at De vil komme ud af fængslet og vil være med nok så rask til næste 1ste Maj.

Med hjertelig hilsen fra fru Kautsky og mig selv

Deres uforandret

F. Engels

Nicolaj L. Petersen til Friedrich Engels⁵²

Københavns Aresthus

den 22. 5. 1892

Ærede Hr Engels!

Deres venlige Brev og Deltagelse var mig en kærkommen Overraskelse, og jeg iler med at sende Dem min hjærteligste Tak derfor. Da jeg her i Fængslet ikke har Tilladelse til at have Skrivematerialier, saa maa jeg bede Dem undskylde at jeg skriver med Blyant. Opholdet her er ganske taaleligt, men i Forbedringshuset er det betydelig strængere, og forbunden med Tvangsarbejde i Enkeltceller fra Klokkeren 4½ Morgen til 8 om Aftenen, men Straffe-

tiden forkortes derfor ogsaa med 1/3 af Tiden, saa at 1 Aar kun bliver til 8 Maaneder.

Jeg har appelleret min Sag for Højesteret, og kan vente Afgørelse i løbet af to Uger. Min Defensor siger imidlertid, at der ikke kan være Tale om Frifindelse. Thi de danske Love adskiller sig væsentlig fra de engelske og franske. Han meddelte mig nemlig, at hvis jeg, for exp. skrev et Brev til en eller anden Bekendt i Udlandet for at faa et vide hvorledes man i et kommende Tilfælde kunde gaa frem for at faa de bestaaende Statsforhold forandret, da vilde dette være en Lovovertrædelse og dømt som det *første Skridt* paa omstyrning af Statsforfatningen. De vil heraf se at der ingen Grund er til at dele Louis Pios Anskuelse om vore demokratiske Forhold⁵³.

Doktor Georg Brandes, som de uden tvivl kender, holdt for nogen tid siden et Foredrag hvori han erklærede, at næstefter Tyrkiet og Rusland var Danmark det mest ufrie Land i Europa.

At det officielle Socialdemokratie holder Alliansen med Venstre er naturligvis en Følge af de smaaborgerlige Forhold her i Landet, hvad der jo ogsaa er Skyld i de her gjældende smaaborgerlige Theorier. Førerne har aldrig været i Udlandet, kan ingen fremmede Sprog, og selvom de af ikke Socialdemokrater faar enkelte Artikler oversat fra udenlandske Blade, saa kan de derved ikke følge med Tendenserne hos Socialdemokraterne (i) andre Lande. De samme Forhold foraarsager at vore Anstrængelser ikke gaar heldig som kunde ønskes, endskønt flere af vore Ideer er bleven accepteret af Masserne som staar under Socialdemokratiet, og at der fra vore Folk fremkommer Tanker og Forslag som De ikke kan underskrive troer jeg meget gerne, thi jeg kan selv ikke underskrive alt, men vi mangler Penge, og vore Folk er ikke vant til at agitere⁵⁴. Jeg som har haft det meste Arbejde og som derfor er bekendt som en rød Hund i Byen kan neppe finde tilstrækkelig Fortjeneste, og har mangan Dag bogstaveligt talt ikke haft das trokkene Brot.

Alliansen her er imidlertid ikke så ganske simpel. Ikke nok med at Socialdemokrater og Liberale danner en Caucus, og deler de forskellige Kredse imellem sig, ikke nok at den under Valgagitationen undlader at tale om Socialismen, men følgende Exempel vil illustrere dens Karakter. Ved Landstingsvalgene 1890 (Valgene foregaar der indirekte) vilde de Liberale opstille en Advokat Oktavius Hansen, en Mand som ved en Forretning havde været Hovedmanden for at fratage Arbejderne de Penge som vare i deres Understøttelseskasse, og som derfor var Grund til at antage, at Arbejderne ikke ønskede valgt⁵⁵; man nævnede derfor ikke Kandidatens Navn førend Vælgerfolket havde stemt paa Valgmænd, og altsaa uden at vide for hvem de havde virket.

Hvad de constitutionelle Stridigheder angår, da tillægger jeg dem ikke videre Betydning: saalænge Klasseforholdene ikke er tilstrækkelig tilspidse-
de, og saalænge en Del af Bourgeoisiet ikke ser en absolut Modstander i

Arbejderklassen, saalænge kan de tillade sig indbyrdes Skænderier; med Forholdenes Udvikling taber det sig. Og allerede nu har den halve Del af Oppositionen sluttet sig til Estrup, de kaldes derfor »Overløberne«, så at Estrup nu har Majoriteten saavel i Folkething som i Landsting, alsaar, da derved at Regeringens Handlinger godkendes af begge Thing, Handlingerne får Lovlighedens Stempel, kan de konstitutionelle Stridigheder betragtes som endt.

Saa snart som jeg bliver fri skal jeg meddele Dem nogle Fakta om Landboforholdene, hvoraf De vil kunde se, hvorvidt der her er Grund til at tale om en hurtig Udvikling i Danmark, og som jeg haaber vil interessere Dem.

Den 8de Juni er det $\frac{1}{2}$ år siden jeg kom i Fængsel. I Begyndelsen var det ligesom en Lettelse for mig, da jeg i det mindste ikke mere var nedtrykt af Bekymringen om hvor jeg skulde få noget at spise; men da jeg i det forløbne halve Aar ikke endnu har faaet bedre tanker om det borgerlige Samfund, så er der ikke meget Haab om at jeg vil blive forbedret i de kommende 8 Maaneder.

Idet jeg beder Dem at hilse Fru Kautsky tegner jeg med særdeles Agtelse Deres

Nic L. Petersen

P.S. Det er ogsaa ret betegnende for vore Socialdemokrater, at de trods mange Paamindelser ikke vil fremlægge Lovforslag om Arbejderbeskyttelse i *Folkethinget* (Pariser Resolutionen).

Der er bleven indbragt et Forslag i Landstinget hvor det naturligvis ikke engang blev diskuteret, og som kun indeholdt Fordringen om 8 Timersdagen for en del Arbejdsgrene, men *uden* nogen Foranstaltninger til dets Gennemførelse.

*Gerson Trier til Friedrich Engels*⁵⁶

Gerson Trier

København

Højbro Plads 6

31 Juni 1892

Kære Frederich Engels,

Først min bedste tak for Deres så kærkomne brev, dernæst et ord om, hvorfor min tak kommer så sent. Jeg havde, som jeg sidst skrev, bestemt at tage til London fra Paris, og et af hovedmotiverne dertil var at besøge Dem og genopfriske de behagelige og lærerige timer, jeg har tilbragt i no. 122 R.P.R.⁵⁷ Jeg stod også for flere uger siden rejsefærdig, min afrejse var bestemt, og dagen til at tage afsted var kommen. Et par timer før togets afgang blev jeg syg, måtte gå til sengs, og lå nu 8 dage. Jeg blev endnu nogle dage i Paris for at samle kræfter, hvilket lykkedes mig fuldt ud, men da min

pungs kræfter stod i omvendt forhold til tiltagelsen af min sundheds kræfter, måtte jeg opgive London og tage tilbage til København.

Jeg besøgte, så hurtigt det lod sig gøre, Nic. Petersen, hvis sag skal dømmes endelig i morgen af Højesteret; jeg skal straks meddele Dem resultatet⁵⁸. Jeg fandt N. P. selv for godt mod. Han er efter eget og andres sigende bleven forholdsvis hensynsfuldt behandlet, hans frejdige optræden og ligefremme vedkendelse af sine meninger uden kryben i skjul under juridiske spidsfindigheder har gjort et godt indtryk, siges der. Han har kunnet læse og give sig af med træskæring i fængslet og samtidig været fritagen for de nervøse ophidselser livet ude har udsat ham for, så at i det hele er han ikke bleven stærkt forulempet under sit fængselsophold; men, vel at mærke, dette har ikke været et straffefængsel, kun et varetægtsfængsel, og det er for det førstnævnte, jeg er lidt bange hvad vor vens sundhed angår. Som De vil se af indlagte brev, bliver der næppe tale om frifindelse, og vi må være glade om straffen »formildes« til vand og brød, der tager meget ringere tid.

Indlagte citater af »Arbejderen«, som N. P. sender Dem, har De måske før læst. De vil give Dem et smukt billede af den socialistiske eller rettere socialdemokratiske agitation her i landet. Om årsagerne hertil kan jeg være enig med Dem og N. P., men jeg vil føje til, at personlige forhold hos lederne også bærer en stor del af skylden. Hvor naturlige de småborgerlige forhold er i et lille land som vort, er arbejderpartiet både stort og stærkt nok til at stå på egne ben, hvis det ikke var førerne først og fremmest om at gøre at få sig selv valgt som kandidater til rigsdag og byråd. Heller ikke jeg kan underskrive alt hvad »Arbejderen« i det sidste års tid har skrevet⁵⁹. Forresten ser det ud til, at bladet må gå ind af mangel på tilslutning. Det har altid været vanskeligt at holde det oppe, men med den sløjhed, som nu er indtrådt, vil det vel i det mindste foreløbigt, blive umuligt. Jeg tror, at denne sløjhed er international, en følge af den stansning i bevægelsen, der er fremkaldt ved arbejdsbrugernes organisation, og som om kortere eller længere tid, når arbejdsgivernes organisation er bleven fulgt af en endnu stærkere organisation af arbejderne, vil blive afløst af en stærkere fremskriden af arbejderbevægelsen og socialismen end nogen sinde før: måske havstillet før orkanen.

I håb om, at jeg om ikke for lang tid må blive i stand til at gøre en Londontur og gense Dem rask og livlig som altid sender jeg Dem mine bedste hilsener

Gerson Trier

Nicolaj L. Petersen til Friedrich Engels⁶⁰

København

den 3. Juli 93

Ærede Herr Engels!

I Deres sidste brev til Hr. Gerson Trier udtaler de Dem om de smaalige

økonomiske Forhold i Danmark, som en Forklaring af eller Aarsag til vore herværende Socialdemokraters smaaborgerlige Standpunkt og Fremgangsmaade; Nu vil jeg selvfølgelig ikke stille Danmark i Række med de videre fremskredne Lande men jeg troer dog at De ser lidt ukorrekt på Danmarks nuværende Udviklingstrin, og jeg benytter derfor Lejligheden til ifølge mit Løfte fra Fængslet at meddele Dem lidt om vore økonomiske Standpunkter.

Danmarks Befolkning var 1890 2.185.159, det er en aarlig tilvækst af 0,99%. Deraf har København 312.387. Tages de omliggende Arbejderbyer med, beløber det sig til 370.000, 3 Byer har over 30.000 og 6 Byer over 20.000.

Forholdet mellem de af Befolkningen som lever af Agerbrug og dem som lever af Byvirksomhed var

	1840	1860	1880	1890
Agerbrug	79,7%	77,6%	70,9%	61,4%
Byerne	20,3%	22,4%	29,1%	38,6%
=	4 - 1	3½ - 1	2⅓ - 1	1½ - 1

Dette er efter den sidste Folketælling, som imidlertid ikke tager Hensyn til de på Landet værende Industrielle Etablissementer. En, i Anledning af Chicago Udstillingen udkommen officiel Beretning, udtaler at *kun halvdelen* af Landets Befolkning ernærer sig ved Landbruget.

Hvad selve Landbruget angaar, saa ophører det mere og mere, at være den for Landets »*naturligste*» Næringsvei. Landet har for længe siden ophørt at være Kornudførende. Af Kornvare indføres aarlig — bortset fra Mais — mere end der udføres, 2 — 300 Mill. Pund.

Af Produktionsbetingelser for Landbruget indføres betydelige Mængder fra Udlandet, og i stedse stigende Maalestok. Af Gødning således i 1891 ca. 66 Millioner Pund. Indførslen af Foderstoffer fra Tydskland stiger aarlig med ca. 20 Millioner Pund.

Landbrugets Udførsel er væsenlig Kjød, Smør og Æg, men det trues af en stærk Konkurrence fra Irland, Frankrig, Sverig og Rusland. Bliver nu Danmark slaaget af Marken i denne Konkurrence, *hvad skal vore Landmænd da udføre?*

At Landbruget arbejder under trykkende Forhold er forstaaelig, især da her jo er Tale om de mange små Bønder; men kan det være rigtigt at søge at opretholde denne Klasse, der hænger ved deres Eiendom, og dog er så fattige, at de ikke kan give deres Arbeidere hverken en god Løn eller god Kost. Efter Statistiken (privat) er Lønnen

med Kost hos	hos Bønder	på store Godser
Arbejdsherrer	224 Kr.	238 Kr.
paa egen Kost	370 Kr.	400 Kr.

Hos Bønderne er der dertil mindre Frihed.

Jeg beder Dem godhedsfuldt besvare mig dette Spørgsmaal: vilde det være upraktisk Politik, — eller skal man nøies med theoretisk at påvise samme — *at forlange saadanne Love i den danske Statsret afskaffet, som ere en Hindring for Jordens Sammenhoben i Privat Stordrift*, og som saaledes bidrager til at opretholde en fattig og elendig og Konservativ Klasse af Arbejdsherrer, som kun kan give deres Arbejdere Sulteføde?

Vort Blad »Arbejderen« er som De maaske ved gaaet ind under min Fængsling⁶¹. Nogle Personer, som kun citerede »Der Socialist« fra Berlin, redigerede det, og har derved spredt Abonenterne og skadet vor Sag. Imidlertid agter jeg saasart jeg på nogen Måde kan skaffe mig nogle Penge, at udgive det på ny, og de vil da selvfølgelig faa det tilsendt.

Idet jeg haaber at mit Brev ikke har kjedet Dem, takker jeg Dem for Deres deltagende Brev under min Fængsling, og forbliver Deres taknemlige

Nic L. Petersen
48 Frederiksborggade

De bedes hilse Fru Kautsky fra mig NLP

TILLÆG

August Bebel til (formodentlig) Nicolaj L. Petersen

Dresden, Plauen den 29. August 1889

Ærede partifælle!

Deres brev af 21. dennes foranlediger mig til at tilskrive Dem nogle oplysninger om det tyske socialdemokratis taktik ved valgene, da jeg ser, at der derom hersker en del uklarhed mellem de danske partifæller.

Det er urigtigt (falsch), når man påstår, at de tyske socialister har indladt sig på kompromier med modstående partier.

Det tyske socialdemokrati er, fra det øjeblik, det tog del i valgene til Rigsdagen, oprådt som *selvstændigt* parti, endogså i de valgkredse, hvor det ikke havde den ringeste udsigt til sejr.

Partiet har bestandig betragtet valgene som et vigtigt *agitasjons*middel, og det var det derfor om at gøre at få så mange stemmer som muligt for derefter at kunne måle sin styrke og vækst.

Partiet har derfor bestandig lagt mere vægt på et *muligst stort stemmeantal* end på et stort antal rigsdagsmænd, og af denne grund *aldrig* indladt sig på noget kompromi ved de almindelige (hoved) valg.

Stillingen forandredes først, når i en valgkreds *hovedvalget* ikke bragte noget endeligt resultat, fordi ingen af kandidaterne havde opnået det absolute stemmeantal, og det kom til omvalg.

I sådane tilfælde havde partiet tidligere anvendt den taktik, at det, hvor ikke dets egen kandidat var i omvalg, nu gav den af kandidaterne sine stemmer, som stod dem nærmest, og som gik ind på visse betingelser for afstemningen. Dette var altså intet kompromi, men en taktisk fremgangsmåde, som frembød sig i partiets egen interesse uden nogen betingelse om gensidighed.

Kunde vi ikke sætte vor kandidat igennem ved den første valgang, så foretrak vi den af vore modstandere, som stod os nærmest, altså som skadede os mindst.

Omvendt forekom det, at flertalet af vælgerne i de partier, der stod os nærmest, handlede på samme måde som vi, når deres kandidat var gåt ud af spillet, og vor havde omvalg med en modstander.

I disse tilfælde har f. eks. det demokratiske og fremskridtspartiets vælgere hellere valgt en socialdemokrat end en konservativ. Det er vel også forekommet, at konservative vælgere af had mod den liberale kandidat har givet vor kandidat deres stemmer. Men alt dette var ikke et værk af overenskomster eller kompromier, men udsprang af situationen.

Den sidst vedtagne beslutning i St. Gallen, der hos Dem opfattes som en total anden taktik, siger kun, at fremtidig ved omvalg, hvor der kun er tale om modstandernes kandidater, skal vi afholde os fra at stemme, mens man tidligere opfordrede til at stemme for den nærmest stående modstander. Det er hele forskellen.

Nu som tidligere optræder vi i hele det tyske rige ved de almindelige valg selvstændigt i enhver valgkreds, hvor vi har tilhængere og en kandidat.

Jeg håber, at denne forklaring, som De må benytte efter behag, vil klare omdømmet af vor stilling i valgspørgsmålet.

Med sosialdem. hilsen

Deres
A. Bebel

1. Smlg. hertil specialerne af Poul *Køppen*, Det danske Socialdemokrati 1884-90, herunder venstreoppositionen i partiet, Århus 1967, og Jesper *Jarmbæk*, Reorganiseringen af Socialdemokratiet, Socialdemokratisk Forbund 1878-90, København 1972. Vagn *Dybdahl*, Partier og Erhverv. Studier i partiorganisation og byerhvervenes politiske aktivitet 1880-1913, Århus 1969, er i denne forbindelse uden betydning.

2. Smlg. *Køppen*, op. cit., s. 45, 51f, 55f, 63ff.

3. Det er ikke meningen her at skrive venstreoppositionens historie, den er under forskellige aspekter behandlet af Poul *Køppen*, op. cit. passim, og Jesper *Jarmbæk*, op. cit., s. 45-48; den sidste giver en rimelig organisatorisk tolkning af eksklusionen. Desuden skrives der for tiden et speciale af Prebel L. Jensen om dette emne, der formentlig bliver færdigt engang i 1973.

4. Nicolaj *Petersen*. Min hjemkomst, i: *Socialisten*, 12. årg. 1914-15, s. 139; nu også i Jette Lundbo *Levy/Morten Thing*, Dansk socialistisk teori 1850-1900, København 1973, politisk revy-serien, bd. 6.

5. Hans *Fluger*, Den danska arbetarrörelsen, i: *Arbetets Söner*, Del V, Stockholm 1967, s. 380-405, her s. 384.

6. F. J. *Nielsen-Kolding*, De Revolutionære, København 1890, nu i: Carl Heinrich *Petersen*, Danske revolutionære, København 1971, s. 39-56, her. s. 45.

7. »Arbejderen» nr. 99-109, 1891. Oversat fra »Die Arbeiterschutzgesetzgebung und ihre internationale Regelung». I 1908 oversatte danske venstreradikale fra gruppen omkring dagbladet »Socialistisk Arbejderblad» en pjeces af Hermann Teistler — som var en af de tyske oppositionelle — »Der Parlamentarismus und die Arbeiterklasse» og udgav den forkortet under titlen »Vågn op! Et par ord til belysning af det parlamentariske spørgsmål».

8. Hans Manfred *Bock*, Syndikalismus und Linkskommunismus von 1918-1923, Meisenheim 1969, s. 12.

9. Friedrich Engels til Friedrich Adolph Sorge 26. juli 1873, Marx-Engels Werke (MEW) bd. 33, s. 598.

10. Friedrich Engels til Florence Kelley-Wischnewetzky 28. dec. 1886, MEW bd. 36, s. 589. Bemærkningen var ganske vist møntet på USA, men kan også overføres på den meget pragmatiske danske arbejderbevægelse.

11. Original i Internationales Institut für Sozialgeschichte (IISG), Marx-Engels-Nachlass (M-E-N) L6103.

Oversættelse:

Hr. Friedrich Engels
122 Regents Park Road, W. C.

24. jan. 1885

Jeg har læst Deres for nylig udkomne afhandling »Familjens, statens og privatejendommens oprindelse» med den største interesse, og da jeg gerne vil gøre noget for at udbrede den deri udtalte historiske opfattelse, beder jeg Dem om tilladelse til at måtte oversætte afhandlingen til dansk.

Med sand højagtelse

Gerson Trier

Et faksimile af dette brev har været trykt i »Land og Folk» den 22/23. nov. 1970. »Familjens, statens og privatejendommens oprindelse» udkom i efteråret 1884 i Zürich, 1885 på polsk, rumænsk og italiensk, i 1888 udkom så Gerson Triers oversættelse i »Socialistisk Bibliotek», bd. 7 (ny udgave 1906), senere danske udgaver er en udgave fra Tiden 1948, i Marx/Engels: Udvalgte skrifter, bd. 2, s. 167-326, og sidst i politisk revy-serien bd. 5, 1971. De tre sidste er oversat efter den reviderede 4. tyske udgave.

Hr. Friedrich Engels

London

22. marts 1887

Af forskellige årsager er det mig først i dag muligt at forelægge Dem vedlagte, allerede for længe siden påbegyndte oversættelse til dansk af Deres »Familjens etc. oprindelse«, for så vidt færdig, som det nu kun mangler at høre Deres venlige bemærkninger om den.

Jeg ville være Dem meget taknemmelig, hvis De kunne give mig et par timer til dette formål.

Jeg har til hensigt at tage til København på et kort besøg sidst på ugen. Hvis det er muligt, så at tage min oversættelse med over, ville det være meget behageligt. Hvis det ikke lader sig gøre, vil jeg tillade mig at opsøge Dem efter min hjemkomst.

Med hengiven højagtelse

Gerson Trier

13. Original i IISG, M-E-N L 6105. Fra og med dette brev var alle Triers breve til Engels skrevet på dansk. Retskrivningen er Triers.

14. »Vores« Petersen turde være Nicolaj Petersen. Han havde overgangsvis opholdt sig i London og havde der lært Engels at kende, se Nicolaj Petersen, op. cit., s. 138. Hvem V. Petersen er vides ikke, i brevet af 18. april 1892 fra Trier til Engels nævnes en Victor Petersen. I korrespondancen fra Engels til Bebel i MEW nævnes han ikke. Ej heller i »August Bebels Briefwechsel mit Friedrich Engels«, udg. af Werner Blumenberg, Haag 1965.

15. En korrespondance mellem Trier og Bebel hhv. Liebknecht har ikke kunnet findes.

16. Original i IISG, M-E-N L 6106; spørgsmålstegnet er Triers.

17. Ugebladet »Arbejderen« udkom fra 1. april 1889 til april 1893. Det større månedlige nummer kom aldrig, i 1890 udsendtes imidlertid et tillæg, Kommunarden, om Pariserkommunen 1871. Bladet fik et oplag på ca. 1000, skriver Nicolaj Petersen i »Min hjemkomst« — i processen imod ham i 1892 sagdes det, at bladet havde et oplag på 700, se S-D 3. juni 1892.

18. Smlg. note 15. Engels understøttede bladets udgivelse, som det fremgår af hans korrespondance med bl. a. Paul og Laura Lafargue, Kautsky og Vera Sassulitsch, se MEW bd. 37, s. 195 f (2. maj 1889), s. 222 (24. maj 1889), s. 238 f (15. juni 1889), s. 271 (9. sept. 1889), s. 275 (15. sept. 1889) og s. 390 (17. april 1890). I det sidste brev går Engels ind på SPD's i London udkommende ugeblad »Der Sozialdemokrat«s rolle i de danske partidiskussioner. »Der Sozialdemokrat« indeholdt meget materiale om dette spørgsmål, se f. eks. numrene for 19. okt., 9. nov., 14. dec. 1889, 4. jan., 18. jan., 1. feb., 8. feb., 22. feb., 15. marts og 6. sept. 1890. I en redaktionel kommentar til den sidste artikel antydes en reformistisk indstilling, således Bo Gustafsson, Marxism och revisionism. Eduard Bernsteins kritik av marxismen och dess idéhistoriska förutsättningar, Uppsala 1969, s. 101, note 33.

I »Arbejderen« tryktes to artikler af Engels, nemlig »Beskyttelsestold og Frihandel« i nr. 1-7. 1889 (Schutzzoll und Freihandel, MEW bd. 21, s. 360-75), og »Det russiske sardømmes udenlandske politik« i nr. 55-72, 1890 (Die auswärtige Politik des russischen Zarentums, MEW bd. 22, s. 11-48). Oversættelsen af den 2. artikel blev foretaget efter det engelske tidsskrift »Time«.

19. Original i IISG, M-E-N L 6107.

20. Engels' breve til Trier er ikke bevarede på nær udkastet til brevet fra 18. dec. 1889.

21. Nicolaj Petersens brev eksisterer ikke mere. Den omtalte kongres er den planlagte kongres 1889 i Paris; der var to kongresser: den marxistiske og den possibilistiske — hovedbestyrelsen gik ind for, at de to kongresser skulle slås sammen for at demonstrere arbejderbevægelsens enhed. Partimødet den 23. maj 1889 blev ikke refereret i S-D. Den internationale fagforeningskongres i London i november 1888 havde besluttet at sammenkalde en international arbejderkongres i Paris i 1889. Danske deltagere havde været Jens Jensen og

Pierre Christensen. Pariser-kongressen så ud til at skulle blive domineret af de ikke-revolutionære arbejderorganisationer, og det vendte Engels sig selvfølgelig imod og understøttedes heri især af SPD, der ligeledes gennem længere tid havde forberedt en international kongres. Det havde altså stor politisk betydning, hvilken kongres det danske parti deltog i. Om hovedbestyrelsens stilling findes en omfangsrig korrespondance i Socialdemokratiets arkiv i ABA mellem P. Knudsen og W. Liebknecht hhv. »Der Sozialdemokrat«. Smlg. også S-D især for maj-juni 1889 og »Der Sozialdemokrat« for 15. juni og 6. juli 1889. Smlg. endvidere Oluf Bertolt m. fl., En bygning vi rejser, bd. I, s. 196 ff, og diskussionen om sammenslutning på den marxistiske kongres i »Protokoll des Internationalen Arbeiter-Congresses zu Paris«, Nürnberg 1890, s. 13-23, 24, 29 f; s. 22 de danske delegeredes stilling.

22. »Revolution« er en ledende artikel i S-D for 9. april 1889 — efter »Arbejderen« skrevet af Anton Mundberg. Den er genoptrykt i Lise Tøgeby, Var de så røde?, København 1968, s. 43-47. S-D for 2. april 1889 indeholdt en meget negativ »anmeldelse« af »Arbejderen«s første nr. Bladet vendte sig imod udgivelse af private socialistiske aviser, som stridende mod kongresbeslutningerne; det måtte Trier og Petersen være vidende om, selv om de havde opholdt sig i udlandet i mange år. De kunne i stedet for have medarbejdet ved partiets udgivelser (hvad i det mindste Trier havde gjort). Bladet var også imod »Arbejderen«s politiske linje. Direkte efter denne artikel fandtes en notis om »Den nye Socialist«, der udkom i 1884. Det var et radikalt oppositionsblad, men blev betalt af borgerlige politikere før valget i 1884 for at skade Socialdemokratiet. Formentlig var det et forsøg på at identificere »Arbejderen« med »Den nye Socialist«. Smlg. også Nicolaj Petersen, op. cit.

23. Malmöavisen »Arbetet« under redaktion af Axel Danielson var i disse år ret radikal, den havde kritiseret det danske parti meget stærkt, smlg. f. eks. Axel Danielsons sidste ord før hans fængsling, København 1888. Denne lille pjece (8 s.) var »oversat af X«, formentlig Nicolaj Petersen, som det senere bebrejdedes, at han »skrev et skandskrift mod vort parti«, — det fremgår af et halvcitat, at det er denne pjece; det skete i en »karakteristik« i S-D for 13. nov. 1889, der kun kan betegnes som hetz. Smlg. »Der Sozialdemokrat« for 1. febr. 1890.

24. I en artikel, »Skræmmebilleder for Socialdemokrater«, i »Arbejderen« nr. 8 for 20. maj 1889 var A. C. Meyers opfordring til enhed blevet omtalt. Redaktionen svarede, at »spaltning« ikke var ukendt i bevægelsen og ofte »var et middel til at føre hele partiet frem«. Den havde så henvist til forskellige fortilfælde, bl. a. til at Engels støttede William Morris' Socialist League. smlg. hertil f. eks. Siegfried Bünger, Friedrich Engels und die britische sozialistische Bewegung 1881-1895, Berlin (DDR) 1962.

25. Original i IISG, M-E-N- L 6108.

26. I en annonce i S-D for 26. maj sammenkaldtes bestyrelserne for De samvirkende Fagforeninger til et fællesmøde med bl. a. Pariserkongressen på dagsordenen. Der er intet referat af mødet i avisen.

27. Original i IISG, M-E-N- L 6109.

28. Formernes fagforening sendte deres formand Carl Skovby til den possibilistiske kongres. Nicolaj Petersen sendtes til den marxistiske kongres af de to nævnte foreninger, de socialdemokratiske foreninger på Amager og Østerbro og billedhuggerens fagforening i København; se også Triers brev til Engels den 11. juli 1889.

29. Sverige havde to og Norge tre repræsentanter på den marxistiske kongres.

30. I »Der Sozialdemokrat« for 6. juli 1889 findes kun en meget udførlig skrivelse af P. Knudsen om kongresspørgsmålet.

31. Mødet afholdtes så den 10. juli 1889.

32. Original i IISG, M-E-N L 6110.

33. Original i IISG, M-E-N L 5241.

Oversættelse

Ærede hr. Engels!

Jeg har tilladt mig at tilsende Dem et illustreret partiblads³⁴, hvori De vil finde nogle smudsige mistænkeliggørelser af Gerson Trier, det er den måde, man bekæmper os på, efter at man har indset, at vor agitation vil bære frugt. Jeg vil spørge Dem, om det ikke var på sin plads, om en sådan adfærd blev stillet til skue i den internationale presse, specielt i »Der Sozialdemokrat«.

Jeg tvivler ikke om, at De kender Gerson Trier som et ædelt menneske og en uegennyttig partifælle, der bestemt ikke vil føle sig truffet af en sådan bagvaskelse; men det er betegnende for de folk, der står i spidsen her i landet, og som i sandhed ikke vil sky noget middel for at tilintetgøre enhver opposition.

Jeg har skrevet dette uden Triers vidende, og jeg regner med, at De, hvis De anser det for formålstjenligt, vil tage passende skridt.

Med største høgagtelse

Fremhævelsen er Nicolaj Petersens.

Nicolaj L. Petersen

34. Det drejer sig om »Ravnen« nr. 27 fra 7. juli 1889, der i en artikel »Kaffesladder« indeholdt nogle infamier mod Trier. Det skete også senere for Nicolaj Petersen, nemlig i »Ravnen« for 20. okt. 1889. I »Der Sozialdemokrat« findes ikke noget referat af dette.

35. Original i IISG, M-E-N L. 6111.

36. Der er intet referat i S-D af disse møder. De samvirkende Fagforeningers formand, Jens Jensen, sendtes af fagforeningerne til possibilisternes kongres. Han deltog ikke efter at sammenslutningen blev afslået i marxisternes kongres. Smlg. Bertolt, op. cit., s. 197f.

37. Original i IISG, M-E-N L. 6112.

38. Resolutionens her afgørende tekst lød: »I alle lande, hvor arbejderne er i besiddelse af valgretten, skal de indtræde i det socialistiske partis rækker, og uden at indlade sig på noget kompromis med et andet parti ved hjælp af stemmesedlen, på grundlag af den respektive forfatning, søge at »erobre den politiske magt«, Protokoll des Internationalen Arbeiter-Congresses, s. 124. Efter denne blev resolutionen vedtaget med alle stemmer mod én. De danske delegerede — til stede på afstemningstidspunktet var åbenbart kun A. C. Meyer — afholdt sig fra at stemme. Dette var hovedbestyrelsen ikke indforstået med og meddelte kongressekretariatet, at partiet godkendte den nævnte sresolution. Bestyrelsen gik imidlertid ud fra, »at resolutionen ikke skal forstås således, at socialdemokrater under ingen omstændigheder må afgive stemmer på ikke-socialister, men at det tværtimod er resolutionens mening at stille de socialdemokratiske partier frit i de forskellige lande over for evt. ekstraordinære forhold, dog således at de socialdemokratiske principper og programmer hævdes skarpt og klart . . .«, S-D den 29. aug. 1889. Selve resolutionen findes i »Arbejderen« nr. 21 for 19. aug. 1889 og S-D for 22. aug. 1889. Smlg. endvidere S-D's artikelserie 22.-24. aug. 1889 om »Vore delegerede på marxisternes kongres og punkt 6«, hvor bladet krævede klarhed om denne resolution. Se også S-D for 18. og 20. okt. 1889; smlg. A. C. Meyer, En agitators erindringer, bd. 1, København 1929, s. 100-03.

39. Holm blev i virkeligheden genvalgt sammen med Hørdum og Harald Jensen. Partiet havde i alt opstillet i 10 kredse og fik ca. 17.000 stemmer. I efteråret valgtes P. Knudsen og C. C. Andersen til landstinget.

40. Denne linje holdt kun i kort tid. Det Revolutionære Socialistiske Arbejderparti oprettedes i januar 1890. Det fik tilslutning bl. a. af nogle af diskussionsklubberne (Christianshavn og Vesterbro) og oprettede et par lokalafdelinger til i København og havde endvidere et par provinsafdelinger, smlg. »Arbejderen« nr. 43 og 44 (20. og 27. jan. 1890).

41. Smlg. F. J. Nielsen-Kolding, op. cit., s. 48 ff. Der var dog i det mindste én undtagelse: i »Le Proletariat« for 18. jan. 1890 meddeltes eksklusionen og den bifaldtes med nationalistiske og antimarxistiske vendinger. Bladet var organ for den ene possibilistiske retning i Frankrig (Allemanisterne).

42. Udkastet er skrevet på tysk og offentliggjordes første gang på russisk i Karl Marx/Friedrich Engels Sochineniya 1932 (Se Monty *Johnstone*: Marx and Engels and the Concept of the Party. i: *Socialist Register* 1967, s. 121-158, note 256). På dansk tryktes det første gang i *Tiden/Kommunistisk Tidsskrift*, 5. årg. 1937, s. 228-30, senere i *Land og Folk* 22./23. nov. 1970. På tysk findes det i Marx-Engels Werke bd. 37, s. 326-28. Når det igen bruges her, skyldes det, at det hører med i denne sammenhæng, og at dets betydning er så stor på mange punkter.
43. Hvor stor vægt Engels lagde på det selvstændige arbejderparti kan bl. a. ses af, at han selv blev medlem af »Independent Labour Party» fra 1893 til sin død i 1895. At dette er tilfældet er meddelt af arkivar Bruce Aubrey.
44. William Morris (1834-96), digter og politiker. Han var især kendt for sine kunstneriske aktiviteter. Han var medlem af Social Democratic Federation, men brød med det og oprettede Socialist League, der udgav bladet *Commonweal*. Engels vejledte Morris ved oprettelsen af organisationen, som imidlertid hurtigt tabte sin indlydelse. Smlg. *Bünger*, op. cit., s. 55 ff.
45. Physical Force Chartisterne var en retning indenfor den chartistiske bevægelse, som om nødvendig ville gennemføre sine krav med revolutionære kampmetoder. Feargus O'Connor (1794-1855) var en af talsmændene for denne retning. Smlg. Michael *Vester*, *Die Entstehung des Proletariats als Lernprozess. Zur Soziologie der Arbeiterbewegung*, Frankfurt/M, 1970.
46. Den Almindelige Tyske Arbejderforening (ADAV) blev oprettet i maj 1863 som den første, vigtige tyske arbejderforening. Den ledende person herved var Ferdinand Lasalle (1825-64), hans efterfølger blev Johann Baptist von Schweitzer (1833-75), under hvis ledelse ADAV's politik blev ret sekterisk.
47. Socialist Labor Party of North America splittedes i 1889, den nærmest »lasalleanske», fagforeningsfjendtlige-rent politiske fløj omkring bl. a. V. L. Rosenberg forlod partiet, der i de følgende år prægedes afgørende af Daniel de Leon. SLP eksisterer stadig væk. Smlg. kort Bo *Kjems*, *Socialismen og det amerikanske system mellem borgerkrig og verdenskrig*, Århus 1972.
48. Original i HSG, M-E-N L 6113.
49. Af Nicolaj Petersens fire artikler om »Revolutionen» i »Arbejderen» 18. okt. (nr. 3/134), 25. okt. (nr. 4/135), 8. nov. (nr. 6/137) og 6. dec. (nr. 10/141) ansås i de 3 første for at være statsfarlige. Smlg. S-D 3. juni 1892. Han blev arresteret i december 1891, den 26. marts 1892 idømtes han 1 års forbedringshus, dommen appelleredes.
50. Det er formodentlig artiklen i S-D for 27. marts 1892, Trier tænker på. Den indeholdt et par nedvurderende bemærkninger om Nicolaj Petersen, men tog dog især afstand fra dommen.
51. Brevet offentliggjordes i »Arbejderen», nr. 28, 1892. I redaktionens forbemærkning skrives, at det er et lille uddrag af brevet, og at det er skrevet 2 dage efter 1. maj-demonstrationen, der i 1892 virkelig afholdtes 1. maj. Originalen eksisterer formentlig ikke mere. Fru Kautsky er sandsynligvis Karl Kautskys første kone, der boede i London, en overgang hos Engels.
52. Original i HSG, M-E-N L 5242. Den originale retskrivning er bibeholdt her som i Triers breve.
53. Det er ikke muligt at afgøre, hvad N. P. her tænker på. I den kendte korrespondance mellem Pio og Engels skrev Pio den 3. nov. 1871, at bourgeoisie ikke turde gå imod arbejderpartiet, »da vor frie forfatning ikke tillader det». I et senere brev — 19. aug. 1872 — havde han åbenbart ændret sin mening; han skrev om begivenhederne før slaget på fælleden, »men trods vor store »Frihed» blev mødet forbudt af politiet», smlg. Børge *Schmidt*, 80 Louis Pio Breve. København 1950.
54. Til trods for Engels' venlige ord om »Arbejderen» i den offentliggjorte del af brevet har han åbenbart kritiseret bladets og gruppens politiske linje.
55. Oktavius Hansen havde frasindlet arbejderne en del af deres tilgodehavende. Det var han blevet kritiseret for i S-D — smlg. »Der Sozialdemokrat» for 8. febr. 1890 — men partiet var åbenbart nødt til at acceptere ham som en af fælleskandidaterne ved dette landstingsvalg, hvor for øvrigt de to første socialdemokratiske landstingsmænd blev valgt.

56. Original i IISG, M-E-N L 6114. Det var åbenbart en følgeskrivelse til Nicolaj Petersens brev fra 22. maj.

57. Engels' lejlighed i London var i Regents Park Road 122.

58. Denne meddelelse eksisterer åbenbart ikke mere. Dommen, der blev afsagt 3. juni 1892 — dateringen på Triers brev må derfor være forkert, helt bortset fra at den 31. juni er en ikke-eksisterende dato — lød på 8 måneders forbedringshus. Da Nicolaj Petersen allerede havde siddet inde i et halvt år, blev det til i alt 14 måneders fængsel. Det var en klassesdom, som S-D skrev den 4. juni 1892, det stillede sig dermed på N. P.'s side. Han blev løsladt den 6. dec. 1892, så i alt sad han inde i et år, smlg. »Arbejderen» nr. 49 og 50 (6. og 11. dec.) 1892.

59. Det, Trier tænker på, er formentlig tilnærmelsen til principiell anti-parlamentarisme og quasi-anarkisme, som den udviklede sig i den samtidige opposition i det tyske socialdemokrati, dvs. »De uafhængige socialisters parti» med ugebladet »Der Sozialist», som citeredes hyppigt i »Arbejderen»s senere årgange. Oprindelig var den tyske opposition blevet betegnet som den »noget uklare opposition», smlg. »Arbejderen» nr. 86 og 87 (16. og 23. nov) 1890, artiklen »De revolutionæres skibbrud», og nr. 6 (137) 1891.

Se om den tyske oppositionsbevægelses udvikling og Engels' stilling til den Hans Manfred Bock, *Die »Literaten- und Studenten-Revolve» der Jungen in der SPD um 1890*, i: *Das Argument*, 13. årg. 1971, nr. 1/2, s. 22-41. Smlg. også Triers senere vurdering af den i en artikelserie i »Tilskueren» årg. 1894 om »Anarkismen», s. 307-27, 397-412, 493-504, 606-28, her specielt s. 496-97.

60. Original i IISG, M-E-N L 5243.

61. »Arbejderen» ophørte faktisk med at udkomme som ugeblad i marts 1893; der kom endnu et nummer som månedsblad i april, derefter ophørte bladet endeligt. Formentlig har politiske uoverensstemmelser med Nielsen-Kolding været medvirkende. Først i januar 1897 udkom et »Socialistisk Flyveblad», hvis redaktion tilskrives Nicolaj Petersen, men der kom åbenbart kun ét nummer af dette.

Über revolutionäre Taktik. Die Korrespondenz zwischen Friedrich Engels einerseits und Gerson Trier/Nicolaj L. Petersen andererseits 1885–1893.

Gerson Trier, der bedeutendste Vertreter des Marxismus in der dänischen Arbeiterbewegung, lernte Engels 1885 in London kennen. Er übersetzte den »Ursprung der Familie, des Privateigentums und des Staats« ins Dänische in einer von Engels überarbeiteten Fassung. 1888 kehrte er nach Dänemark zurück und schloss sich mit Nicolaj Petersen der Opposition gegen den Parteivorstand an. Die Opposition errang im Laufe des Jahres 1889 einige Erfolge, u.a. setzte sie die Teilnahme der dänischen Partei am marxistischen Kongress in Paris 1889 durch. Gegen Ende des Jahres wurde jedoch die Redaktion der Wochenzeitung »Arbejderen« d.h. die Opposition, aus der Partei ausgeschlossen. Die Briefe des Jahres 1889 behandeln die Taktik der Opposition und bestätigen die kritische Unterstützung mit der Engels der Opposition half. Von den Briefen Engels' ist nur der Entwurf des bekannten Briefes an Gerson Trier vom 18. Dez. 1889 (MEW Bd. 37 S. 326–28) erhalten.

Die Briefe der Jahre 1892–93 enthalten einige Beurteilungen der revolutionären Opposition durch Trier und Petersen wie auch kritische Gesichtspunkte von Engels an der quasi-anarchistischen Position der Revolutionären. Dies geht allerdings nur aus den Antworten Petersens an Engels hervor, wie auch die Einschätzung der Ursachen der Entwicklung der dänischen Sozialdemokratie durch Engels. Der neugefundene Brief von Engels an Petersen zeigt, dass Engels trotz allem die dänischen Revolutionäre hoch einschätzte.

Im Anschluss an diese Korrespondenz wird ein Brief von August Bebel veröffentlicht; Bebel erläutert darin die Parlamentswahlkampf-taktik der SPD. Der Brief spielte in den Diskussionen in der dänischen Partei im Jahre 1889 eine bedeutende Rolle.